

FI LSIEN IN-NIES

IL-MALTI MADWARNA

FIL-KOSTITUZZJONI TA' MALTA L-ILSIEN MALTI HU STABBILIT BĦALA L-ILSIEN NAZZJONALI TA' MALTA, FILWAQT LI L-MALTI U L-INGLIŻ HUMA L-ILSNA UFFIĊJALI TA' MALTA.

F'DAN L-ARTIKLU L-**PROF. RAY FABRI** U S-**SUR THOMAS PACE** JISPJEGAW GĦALIEX HU IMPORTANTI LI L-AMBJENT TA' MADWARNA JKUN BILINGWI

Il-poplu Malti meqjus 'uffiċjalment' bilingwi, jiġifieri fil-ħajja ta' kuljum juża żewġ lingwi, il-Malti u l-Ingliż. Fl-istess hin lingwa minnhom, jiġifieri l-Malti, tingħata rwol privileġġat, għax meqjusa mhux biss lingwa uffiċjali imma wkoll il-lingwa nazzjonali.

Il-Malti għandu storja twila u jixhed fih il-ħakmiet li kellu pajjiżna. Stharriġ pubbliku li sar f'Awwissu 2013, jindika li aktar minn żewġ terzi tal-Maltin (68%) iqisu l-Malti bħala karatteristika determinanti li toħroġ l-identità tagħna bħala Maltin, qabel il-kultura (22%), l-ikel (16%), ir-religjon (16%) u karatteristiċi oħrajn. L-istatistika turi wkoll li l-maġġoranza tal-Maltin (76%) jużaw l-aktar il-Malti fil-ħajja tagħhom ta' kuljum, speċjalment id-dar mal-familja. Barra minn hekk, iċ-Ċensiment Nazzjonali (NSO, 2014) jindika li 93% tal-Maltin li għandhom minn 10 snin 'il fuq jittkellmu l-Malti.

Għalhekk, il-Malti hu l-ilsien tal-Maltin, l-aktar ilsien li jhossu komdi bih biex jesprimu l-emozzjonijiet u l-ħsbijiet tagħhom. Fl-istess hin, għal ħafna Maltin l-Ingliż hu t-tieni lingwa, b'valur utilitarju u ekonomiku, li jgħin jimirħu f'dinja globalizzata u jagħtihom aktar opportunitajiet ta' impjeg, kemm f'Malta kif ukoll barra. L-Ingliż jattira l-investiment ta' kumpaniji barranin u għandu sehem importanti fl-ekonomija tagħna, b'mod speċjali għall-iskejjel

tal-Ingliż. Mhux biss. It-turisti li jżuru artna ma jhossuhomx mitlufin għax jafu li f'pajjiżna jistgħu jikkomunikaw u jinqdew bl-Ingliż. Dan kollu juri kemm hu għaqli, ekonomikament u kulturalment, li nrawmu poplu li jhossu verament komdu biż-żewġ lingwi, u li nhegġu l-użu tagħhom indaqs halli nkunu soċjetà bilingwi fil-prattika, u mhux biss fl-isem.

Ninnutaw li f'ħafna każi l-Malti huwa inviżibbli. Qisna nistħu nuruh miktub, għalkemm nisimgħuh u nitkellmuh il-hin kollu. Hawn it-tendenza li fit-tabelli informattivi u direzzjonali jidher biss jew ħafna aktar l-Ingliż mill-Malti. Din hi, għalhekk, attitudni kontradittorja: minn naħa nagħrfu l-element qawwi ta' identità fil-Malti u, minn naħa oħra, meta nfaslu xi ħaġa li se titwaħħal u tibqa' tidher f'post pubbliku, ma nagħmluhiex fi lsien in-nies, bil-Malti.

Jekk nibqgħu ndarru lil għajnejna u 'l moħħna li l-affarijiet pubbliċi u uffiċjali jkunu bl-Ingliż biss, se ninsew il-kliem tagħna u naħsbu dejjem fl-ismijiet bl-Ingliż. Għaliex għandek tmur f'ministeru u tara biss 'Administration' u 'Permanent Secretary', pereżempju, meta bil-Malti għandna 'Amministrazzjoni' u 'Segretarju Permanenti'? Dan in-nuqqas narawh ukoll ta' sikwit fil-messaġġi (slogans) u l-ismijiet ta' inizjattivi u kampanji nazzjonali li jingħataw isem bl-Ingliż biss.

Il-Kunsill Nazzjonali tal-Ilsien Malti jemmen li l-Malti jehtieg jidher aktar madwarna halli dak li hemm fil-Kostituzzjoni fuq il-bilingwiżmu ta' pajjiżna jissarraff fil-prattika. Bħala Kunsill, qed naħdmu biex jintużaw iż-żewġ lingwi. Dan il-prinċipju jghodd għal kull ufficiċju tal-gvern, l-isptarijiet u ċ-ċentri tas-saħħa, il-kunsilli lokali, il-knejjes, l-ufficiċji tal-posta, l-ajruport, il-libreriji u l-mużewijiet, il-ġonna u l-parks, il-ħwienet, ir-restoranti u l-kafetteriji, għal proġetti infrastrutturali pubbliċi li jsiru mal-privat (PPP), kif ukoll għal tabelli fil-bajjiet, it-toroq u l-bqija.

L-istess jghodd għall-formoli, l-ittri ufficiċjali u s-siti elettronici tad-dipartimenti tal-gvern. Dawn għandhom ikunu offruti kemm bil-Malti kif ukoll bl-Ingliż halli ċ-ċittadin jagħzel li jimla formola u jaqra sit bil-lingwa li jippreferi, kif jagħmlu pajjiżi oħrajn li jużaw aktar minn lingwa waħda. Eżempju tajjeb tal-użu taż-żewġ lingwi hu ċ-Ċentru tal-Onkoloġija l-ġdid Sir Anthony Mamo, li, f'kuntrast mal-Isptar Mater Dei, għandu s-senjaletika prinċipali, fuq barra u fil-kuritur, bilingwi. Dan hu sinjal tajjeb hafna li għandu jkun 'haġa naturali' fil-kuntest lokali. Nistgħu nsemmu wkoll il-magni tal-flus (l-ATMs), il-kontijiet tad-dawl u l-ilma u s-sinjali fil-karozzi tal-linja. Hawn il-Malti qed jintuża, qabelxejn, mal-Ingliż, billi jidher fin-naħa ta' fuq jew fuq ix-xellug.

Jekk kollox ikun bilingwi, la t-turist u lanqas il-Malti ma jbati: il-Malti jhossu komdu f'daru, u l-barrani jinqeda wkoll. Barra minn hekk, tajjeb nagħrfu li l-Malti hu prodott kulturali lokali li jista' jservi ta' attrazzjoni turistica. Hafna barranin, meta jaraw u jsimghu l-Malti, ikollhom kurżità kbira u jkunu jridu jsiru jafu aktar fuq il-lingwa u l-kultura unika ta' dan il-pajjiż ċkejken fid-daqs imma tant rikk kulturalment. Ilsienna hu prodott awtentiku li jsaħħaħ aktar lil pajjiżna bħala destinazzjoni ta' kwalità matul is-sena kollha. Ma fihx sfidi ta' staġjonalità. Minbarra s-senjaletika u l-mapep turistiċi, ir-restoranti, pereżempju, għandhom joffru l-menù tagħhom biż-żewġ lingwi, ngħidu aħna, fl-ismijiet tal-platti: Ħobż Malti bit-tadam imqadded u l-ġbejniet (Maltese bread with sun-dried tomatoes and cheeselets), Aljotta (Fish soup), Torta tat-tamal/imqaret (Date tart) u oħrajn.

Il-Malti mhux l-ilsien ta' dari – wirt folkloristiku li napprezzawh u niggustawh, kif kien, fil-vevtrina. Huwa l-ilsien haġ tal-lum, li qed jiżviluppa u li għandna napprezzawh kif inhu. Aktar ma nużawh fl-oqsma kollha tal-ħajja, aktar jaqdina u nhossuh tagħna. Jekk irridu nkunu Ewropej tassew, irridu naġixxu ta' Ewropej billi nirrispettaw aktar lilna nfusna u nużaw ilsienna f'kulma nagħmlu u ma nibzghux nikkomunikaw bih, anke bil-miktub f'affarijiet ufficiċjali.

GĦADEK MA SMAJTHIEX IL-VERŻJONI TAL-'HAPPY BIRTHDAY' BIL-MALTI?

'Ferh u Awguri' - skennja t-tikketta f'hawn taht biex tismagħha. U kif tkun fl-istazzjon tal-YouTube tal-Kunsill tal-Malti, isma' wkoll il-kanzunetta 'Qalbu/Qalbha Tajba', il-verżjoni Maltija tal-'For He's/She's a Jolly Good Fellow'.

Semmagħhom lit-tfal u n-neputijiet tiegħek u kompli kantahom magħhom fil-festini li jkollkom.

LINJI GWIDA GĦALL-BILINGWIŻMU

1. Aħseb mill-bidu fl-użu tal-Malti u l-Ingliż għall-ismijiet tal-kampanji pubbliċi u l-entitajiet, u għall-materjal li tkun se tqassam.
2. Uża l-ittri tal-Malti (ċ, ġ, ħ, ż, à, eċċ.) u ikteb Malti u Ingliż bla żbalji.
3. Ippreżenta kollox bil-Malti fuq (jew fuq ix-xellug) u l-Ingliż taht (jew fuq il-lemin).

